

SPRAWOZDANIA I KOMUNIKATY

SPRAWOZDANIE Z MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI
NAUKOWEJ: „NOT JUST CHERNOBYL. ECOLOGICAL
DIMENSIONS OF THE HISTORY OF COMMUNISM / NIE
TYLKO CZARNOBYL. EKOLOGICZNE WYMIARY HISTORII
KOMUNIZMU” – POZNAŃ, 21–22 IV 2016 R.

Przypadająca w zeszłym roku trzydziesta rocznica katastrofy w Czarnobylu była okazją do podjęcia dyskusji na temat stosunku do kwestii ekologicznych w państwach bloku komunistycznego. Wydarzenia z kwietnia 1986 r. wpłynęły zasadniczo na upowszechnienie inicjatyw i ruchów prośrodowiskowych w Europie Środkowo-Wschodniej, co nie znaczy, że we wcześniejszych dekadach problem ten był przez społeczeństwo niezauważalny. Interdyscyplinarne i transnarodowe spojrzenie na problemy ochrony i zanieczyszczenia środowiska w krajach Europy Środkowo-Wschodniej było celem międzynarodowej konferencji naukowej pt. „Not Just Chernobyl. Ecological Dimensions of the History of Communism / Nie tylko Czarnobyl. Ekologiczne wymiary historii komunizmu”, zorganizowanej w Poznaniu 21–22 IV 2016 r.

Organizatorami konferencji byli: Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Poznaniu, Polskie Towarzystwo Filozoficzne Oddział w Poznaniu oraz Instytut Historii Węgierskiej Akademii Nauk. W konferencji wzięło udział trzydziestu prelegentów reprezentujących ośrodki badawcze z całej Europy: Polski, Rosji, Węgier, Ukrainy, Słowacji, Francji, Niemiec. W pierwszym dniu referaty prezentowane były w języku angielskim, w drugim w języku polskim.

Rozważania nad ekologicznymi wymiarami historii komunizmu rozpoczęła Julia Chmielewska (Południowo-Uralski Państwowy Uniwersytet, Czelabińsk) referatem o ćwiczeniach z bronią jądrową prowadzonych na poligonie w Tockoje, w południowym Uralu, w 1954 r. W kolejnym referacie Robert Balogh (Węgierska Akademia Nauk) przedstawił rolę organizacji pozarządowej w dziedzinie ekologii na przykładzie leśnictwa na Węgrzech w latach 1960–1980. Następny prelegent Serhij Cholij (Narodowy Uniwersytet Techniczny Ukrainy, Politechnika Kijowska) poruszył temat przesiedleń mieszkańców

Czarnobyła po katastrofie i wpływu tych relokacji na kształtowanie się inicjatyw obywatelskich oraz spadku znaczenia władz ZSRR. Ustawodawstwo dotyczące ochrony środowiska w okresie PRL i po 1989 r. porównali Piotr Chmielewski i Piotr Matczak (Instytut Socjologii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu). Studium zaniechania społecznego budynków przemysłowych w Polsce powojennej w wymiarze ekologicznym zaprezentowała Małgorzata Praczyk (Instytut Historii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu). Przejawem kultury alternatywnej w PRL był ruch ekowiosek. Zjawisko to w kontekście praktyk orientalizmu przedstawił Xawery Stańczyk (Instytut Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego). Działalność niezależnej Grupy dla Zbudowania Zaufania między Wschodem a Zachodem w latach 1986–1991 była przedmiotem wystąpienia Iriny Gordiejewy (Rosyjski Państwowy Uniwersytet Humanistyczny w Moskwie).

Ostatnia sesja pierwszego dnia była zorganizowana przez The Network for the Environmental History of Dictatorships. Przedstawione w niej referaty stworzyły pole do porównań stosunku do kwestii ekologicznych w ZSRR, w komunistycznej Rumunii i na Węgrzech, a także dokonały analizy tego zagadnienia z perspektywy francuskich mediów. Viktor Pál (Instytut Historii Słowackiej Akademii Nauk) na podstawie sondaży opinii publicznej przedstawił sytuację na Węgrzech w latach 80. XX w. Zagadnienie ochrony środowiska w schyłkowym okresie ZSRR zaprezentował Laurent Coumel (Centre national de la recherche scientifique et de l'École des hautes études en sciences sociales CERCEC CNRS-EHESS w Paryżu). Temat zanieczyszczenia wód w Rumunii w latach 1948–1989 podjął Arnost Stanzel (Uniwersytet Ludwika i Maksymiliana w Monachium). Kolejne dwa referaty dotyczyły okresu zimnej wojny: Jelena Koczetkowa (Państwowy Uniwersytet Wyższa Szkoła Ekonomii w Sankt Petersburgu/Uniwersytet Helsiński) przedstawiła sowiecką politykę ekologiczną, a Michel Dupuy (Institut d'Histoire Moderne et Contemporaine w Paryżu) problemy ekologiczne w krajach bloku komunistycznego z perspektywy mediów francuskich.

Drugi dzień konferencji poświęcony był niemal w całości ekologicznym wymiarom komunizmu w Polsce Ludowej. Referat „Zanieczyszczenie środowiska w Polsce w latach 1950–1970 jako problem władzy i społeczeństwa” wygłosił Dariusz Jarosz (Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk), a korespondowały z nim wystąpienia Jarosława Dulewicza (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) i Przemysława Ruchlewskiego (Europejskie Centrum Solidarności). Pierwszy

przedstawił ów problem w świetle materiałów Służby Bezpieczeństwa z lat 1971–1989, drugi zaś w oświetleniu dokumentów Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku. Kilka wystąpień poświęconych było wielkim inwestycjom i projektom, takim jak budowa stopnia wodnego we Włocławku (Arkadiusz Majewski, Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego), elektrowni jądrowej w Żarnowcu (Agnieszka Laddach, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), elektrowni atomowej w Klempiczu (Marcin Tunak, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu) czy zagłada Morza Aralskiego (Dmitriy Panto, Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku). Poruszony został również wątek mało dotychczas zbadany, a mianowicie wypadków kolejowych z udziałem pociągów przewożących niebezpieczne substancje. Problem ten na przykładzie katastrofy kolejowej w Białymstoku z 9 III 1989 r. przedstawił Paweł Nowik (Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku).

Energia atomowa była jednym z elementów rywalizacji bloku komunistycznego z Zachodem. O propagandowej roli tejże energii w PRL mówiła Aleksandra Brylska (Wydział „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego). Propagandowy obraz katastrofy w Czarnobylu jest znany, dlatego też interesujące było ukazanie tego zdarzenia z perspektywy dziecka, co zrobiła Zuzanna Grębecka (Instytut Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego). W opozycji do oficjalnych mediów problematyka ekologiczna pojawiała się w prasie drugiego i trzeciego obiegu. Tej pierwszej poświęcił swoje wystąpienie Krzysztof Łabędź (Akademia Ignatianum w Krakowie), drugiej – Mateusz Flont (Uniwersytet Jagielloński).

Katastrofa w Czarnobylu była katalizatorem wielu inicjatyw ekologicznych w bloku komunistycznym, przede wszystkim aktywizacji środowisk opozycyjnych. Zjawisko to na przykładzie województwa opolskiego przedstawił Zbigniew Bereszyński (badacz niezależny), a program i działalność Wielkopolskiego Forum Ekologicznego zreferował Wieńczysław Nowacki. Paweł Sekuła (Uniwersytet Jagielloński) wykazał wpływ katastrofy czarnobylskiej na proces kształtowania się ukraińskiej opozycji antykomunistycznej w ZSRR. Małgorzata Świder (Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego) przedstawiła wpływ Czarnobyla na politykę i społeczeństwo Niemiec Zachodnich.

Na zakończenie Miklós Mitrovits i Robert Balogh (Węgierska Akademia Nauk) przedstawili projekt „Cultural Opposition – Understanding the Cultural Heritage of Dissent in Former Socialist Countries. The New Horizon 2020 Research Project”.

* * *

Zakres tematów poruszonych na omawianej konferencji był bardzo szeroki: od ćwiczeń z bronią jądrową podejmowanych w latach 50. minionego wieku, poprzez kształtowanie się i działalność środowisk opozycyjnych, po ostatnią katastrofę ekologiczną w PRL z 1989 r. Nie zabrakło też porównań polityki ekologicznej przed 1989 r. i po transformacji. Prelegentom udało się uchwycić podobieństwa i różnice między krajami Europy Środkowo-Wschodniej. Konferencja pokazała mnogość zagadnień z zakresu ochrony i zanieczyszczenia środowiska, a przede wszystkim roli władz państw bloku komunistycznego oraz postaw społeczeństwa. Stąd w jej tytule: „nie tylko Czarnobyl”. W badaniach nad kwestiami ekologicznymi w latach 1945–1989 kluczowe jest właściwe zdefiniowanie pojęcia „ochrona środowiska”, by uniknąć nakładania dzisiejszego rozumienia tego terminu na badany okres. Wątek ten pojawił się w dyskusji pierwszego dnia konferencji.

Karolina Bittner